

Історико-політичні проблеми сучасного світу:
Збірник наукових статей. – Чернівці:
Чернівецький національний університет,
2018. – Т. 37-38. – С. 49-56

Modern Historical and Political Issues:
Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University,
2018. – Volume. 37-38. – pp. 49-56

УДК: 327:911](477)

© Людмила Новоскольцева¹

Геополітичні виклики сучасної України

Одним із найважливіших та визначальних феноменів сучасності є глобалізація як складний і неоднозначний процес, який не зменшує, а збільшує і поглиблює економічну диференціацію країн та народів, формує протиріччя в політичному, соціальному, культурному розвитку, а тому знайти загальний знаменник стає все важче. Сутність глобалізації як соціального процесу полягає в зростаючому взаємозв'язку і взаємозалежності національних економік, національних політичних і соціальних систем, національних культур і взаємодії людини з навколишнім середовищем. На початку XXI століття глобалізація як нова реальність виявилася в центрі уваги науковців і політиків. Сучасний світ, як відзначають експерти, характеризується поглибленою економічною й політичною взаємозалежністю й взаємовпливом, розширенням міжнародної інтеграції, створенням регіональних інтеграційних об'єднань, включенням у взаємодію нових ринків і діючих осіб, і використанням у цьому процесі нових правил і інструментів у світовому масштабі.

Глобалізація підготовлена всім ходом історичного розвитку і природно продовжує процес інтернаціоналізації. Інтернаціоналізація й глобалізація тісно зв'язані між собою, взаємодіють і суперничають, породжують гібридні форми. Однак глобалізація якісно відрізняється від процесу інтернаціоналізації. Відмінна риса глобалізації полягає в тому, що наростають масштаб і глибина усвідомлення миру як єдиного простору, а внутрішні події в тій або іншій країні роблять не менш сильний вплив на інші народи й держави, чим властиво зовнішньополітичні акції. Основними характерними ознаками глобалізації в сфері економіки є розширення торгівлі та її лібералізація, інтернаціоналізація обороту капіталу та усунення перешкод для його руху, глибокі зміни у фінансовій сфері, що більше ніж інші форми співробітництва відчуває наслідки електронної революції, розгортання діяльності транснаціональних корпорацій (ТНК) та їх зростаюча експансія, переважаюча орієнтація попиту на світовий ринок, утворення міжнародних фінансових інститутів. Процеси формування європейської політики безпеки та функціонування спільної європейської зовнішньої політики сприяють трансформації сприйняття концепту нейтралітету країнами з нейтральним статусом, а також іншими країнами – членами ЄС, які одночасно є членами НАТО. Визнаючи свої геополітичні пріоритети і розбудовуючи зовнішньополітичну стратегію, Україні необхідно враховувати означену трансформацію концепту нейтралітету.

Ключові слова: Україна, геополітичний виклик, глобалізація, інтеграція, національні інтереси.

Geopolitical challenges of modern Ukraine

One of the most important and decisive phenomena of our time is globalization as a complex and ambiguous process that does not diminish but increases and deepens the economic differentiation of countries and peoples, forms contradictions in political, social and cultural development, and therefore finding a common denominator is becoming increasingly difficult. The essence of globalization as a social process lies in the growing interconnection and interdependence of national economies, national political and social systems, national cultures, and human interaction with the environment. At the beginning of the 21st century, globalization as a new reality was at the center of attention of academics and politicians. As the experts point out, the modern world is characterized by deepening economic

¹ Кандидат політичних наук, доцент кафедри політології та правознавства Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Україна. E-mail: lnovoskolceva@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-1082-7979>, <https://doi.org/10.31861/mhpi2018.37-38.39-46>.

and political interdependence and mutual influence, the expansion of international integration, the creation of regional integration associations, the inclusion of the interaction of new markets and actors, and the use of new rules and instruments in this process on a global scale.

Globalization is prepared by the whole course of historical development and naturally continues the process of internationalization. Internationalization and globalization are closely interconnected, interact and rival, generating hybrid forms. However, globalization is qualitatively different from the process of internationalization. The distinctive feature of globalization is that the scale and depth of awareness of the world as a single space grows, while internal events in one or another country have the same effect on other peoples and states as foreign policy shares. The basis of the characteristic features of globalization in the economic sphere is the expansion of trade and its liberalization, the internationalization of the turnover of capital and the removal of obstacles to its movement, profound changes in the financial sphere, which more than other forms of cooperation are experiencing the consequences of the e-revolution, the deployment of transnational corporations (TNCs) and their growing expansion, dominant orientation of demand for the world market, the formation of international financial institutions. The processes of shaping the European security policy and the functioning of a common European foreign policy contribute to the transformation of the perception of the concept of neutrality by neutral states, as well as other EU member states that are simultaneously NATO members. Recognizing its geopolitical priorities and developing a foreign policy strategy, Ukraine needs to take into account the transformation of the concept of neutrality.

Keywords: Ukraine, geopolitical challenges, globalization, integration, national interests.

Постановка проблеми. Аналіз ситуації свідчить про те, що так звані світові виклики та загрози ХХІ ст., зокрема проблеми міжнародного тероризму, транскордонної організованої злочинності, конкуренції за природні ресурси, нерозповсюдження зброї масового ураження, зміни клімату на планеті тощо, які на даний час широко обговорюються на різноманітних міжнародних заходах, в тому числі й за участю українських експертів, ще не є для сучасної України першочерговими. Для нашої держави, пріоритетом сьогодення повинно стати завершення процесу ефективної модернізації соціально-економічної сфери України – надійного підґрунтя для подальшого вигідного її позиціонування на міжнародній арені та експансії інтересів нашої держави за кордоном.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасна геополітична картина світу характеризується крайньою нестійкістю. Її основною особливістю стає те, що геополітичні межі, що розділяють сучасні держави і нації, проходять сьогодні не стільки по географічних межах вододілів (гірських хребтів) і берегових лініях, скільки в умах людей, що навчилися розділяти суспільство на своїх і чужих за принципом приналежності до певних національних інтересів, цінностей, ідеологічних концепцій, доктрин, моделей політичної поведінки. Під очевидним впливом глобалізаційних процесів разом з розвитком традиційних підходів у стратегічному аналізованні, був покладений початок формування нових альтернативних дослідницьких стратегій, що дозволяє зафіксувати факт якісної трансформації геополітичної науки. Масштаби теоретичного пошуку сучасної геополітики вийшли за межі традиційної геополітики, об'єктивно зважаючи на багатовимірність трансформаційних зрушень.

Фахівцями з даної проблематики закономірно виділяється декілька основних структурно обумовлених вимірів сучасного геополітичного аналізу: стратегічні впливи, що визначаються фактором зростанням сукупної могутності й прагнення досягнення більш значущої ролі швидко зростаючих держав; зростання економічного важеля на тлі процесів глобалізації та посилення ролі транснаціональних акторів, врахування зростаючого впливу проблем природничого та екологічного характеру. **Мета** даної статті – проаналізувати основні концептуальні і практичні виміри геополітичних досліджень в контексті сучасних тенденцій світового розвитку. З огляду на глобалізм зовнішньополітичної дії провідних акторів міжнародної спільноти геополітика стає одним із способів бачення істеблішментом світової реальності та методом зорієнтуватись у глобальному просторі з позицій захисту національної безпеки. Кінець ХХ – початок ХХІ ст. стали для геополітики новим періодом випробування у наданні відповіді на глибину і масштаби сучасних міжнародно-системних трансформацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Геополітичні засади розвитку сучасної України ґрунтуються на глибоких історичних коренях вітчизняної традиції розбудови власної держав-

ності. Драматична історія нашої країни відбиває особливості її історичного сходження і географічного розташування, вона також пов'язана з тривалою боротьбою за державний статус, утвердження свого суверенного становища в оточенні сусідів. Прагнення розв'язати геополітичні проблеми значною мірою відображені в українській історико-політичній думці, у працях вітчизняних мислителів, державних діячів як минулого, так і сучасності. Як і для будь-якої іншої держави, для України вагоме значення мали умови історичного розвитку, просторово-географічне розташування, відносини з сусідами та власні можливості у нарощуванні процесів державотворення, консолідації сил для сходження до незалежності.

Об'єктивно вплив мали такі чинники: незавершеність процесів консолідації у період ще раннього середньовіччя, коли після монголо-татарської навали єдність етнічних українських земель була розірвана сусідніми країнами; затяжне багатовікове розчленування етнічної території з точки зору історичної перспективи спричиняло відповідно негативний вплив на ментальність і досягнення єдності населення різних регіонів України; практика пошуків приязні сусідів, неодноразові наміри співіснувати з ними на рівноправних умовах чи навіть на умовах автономії або протекторату завершувалися, як правило, втратою незалежності².

Процес глобалізації в усіх своїх суперечливих проявах – безперечна реальність сучасного світу. Вона утворює неминучий, об'єктивно і суб'єктивно обумовлений чинник становлення постіндустріального суспільства, світової цивілізації XXI століття. Глобалізація економічної діяльності є однією з головних тенденцій в розвитку сучасного світу, що не лише робить великий вплив на економічне життя, але і спричиняє за собою далекосяжні політичні внутрішні і міжнародні, соціальні і навіть культурно-цивілізаційні наслідки. Ці наслідки відчують на собі практично усі країни і серед них, звичайно, Україна, цілком усвідомлено, явно і цілеспрямовано що рухається шляхом інтеграції у світову економіку. Розглядаючи перспективи розвитку, слід замислитися над тим, яке місце у нинішньому суперечливому і непростому світі займе Україна. Тому аналіз цього всесвітнього процесу має не лише теоретичне, але і суто практичне, і, надзвичайно важливе значення для України, для її зовнішньоекономічної, а у більш широкому сенсі – усієї соціально-економічної політики, покликаної забезпечити досягнення загальнонаціональних цілей і дотримання інтересів кожного громадянина. Погоджувати громадські і особисті інтереси можна лише на основі розумного державного регулювання економіки. Україні потрібна ефективна, науково обгрунтована стратегія державного відродження. Стратегія, ґрунтована на ясному розумінні природи тих сил, які визначають сьогодні головний вектор розвитку людства. Саме це примушує більш глибоко вдуматися в суть глобалізації, розібратися в тому, що криється за цим модним терміном навколо якого так багато наукових дискусій.

Глобалізація підготовлена всім ходом історичного розвитку. Вона природно продовжує процес інтернаціоналізації. Інтернаціоналізація й глобалізація тісно зв'язані між собою, взаємодіють і конкурують, породжують гібридні форми. Однак глобалізація якісно відрізняється від процесу інтернаціоналізації. Відмінна риса глобалізації полягає в тому, що наростають масштаб і глибина усвідомлення миру як єдиного простору, а внутрішні події в тій або іншій країні роблять не менш сильний вплив на інші народи й держави, ніж власне зовнішньополітичні акції. Глобалізацію трактують кожний по-своєму у відповідності зі своїм баченням того, що відбувається. Одні як безмежні можливості й перспективи, інші як історичну перемогу принципів ліберальної демократії, треті як віртуалізацію реальності, четверті як погрозу створення неоколоніальних імперій на базі новітніх технологій. Як відзначає В.Лукашевич, багато трактувань ґришають односторонністю й недооцінюються масштаби змін. Будь-яка характеристика глобалізації виявляється неповною й при цьому варто пам'ятати при аналізі настільки складного феномена³.

В основі глобалізації лежить розвиток світових ринків товарів, послуг, праці, капіталу⁴. Глобалізація як сучасний процес має прояв в багатьох сферах людської життєдіяльності. Протягом ХХ ст. сталися кардинальні зміни у виробленні інтеграційних механізмів. Таким є єдиний світовий ринок, повноправні учасники якого – транснаціональні корпорації з багатомільйонними оборотками. Ще до недавнього часу кожна монополістична група підпорядковувалась фінансовій надгрупі – національному комплексі, що був переплетенням державних і приватно-

² Кудряченко А.І. (2004) Геополітика / А.І.Кудряченко, Ф.М.Рудич, В.О.Храмов. – К, Фенікс, С.217.

³ Лукашевич В.М. (2008) Глобалистика / В.М.Лукашевич. – Львів, Новий Світ, 67 с.

⁴ Там само.

власницьких структур. Однак поступово формувалася і наднаціональна адміністративна система регулювання світового ринку й міжнародних відносин, наприклад, Організація Об'єднаних Націй, Міжнародний валютний фонд, Світовий банк та інші. За цих умов традиційні механізми державного регулювання по суті наднаціональної економіки почали втрачати свою ефективність, оскільки держава перестала володіти потужними всеохоплюючими адміністративними важелями впливу на господарське життя⁵. Відмовитися від участі в глобалізації не може дозволити собі жодна з країн, щоб не бути відкинутою на узбіччя соціального прогресу. Справа у виборі шляхів інтеграції у світову спільноту, а саме через пасивне прямування стихійним процесам, або свідому стратегічну інтеграцію з урахуванням як власних можливостей, так і досягнутого рівня включення в міжнародне співтовариство.

В останню чверть ХХ ст. глобалізація виникла як процес, що якісно відрізняється від інтернаціоналізації не тільки тим, що охоплює найширші сфери суспільного життя, а тим, що означає перехід до системи переростання відкритого національного господарства в інтегроване світове господарство. Відомий дослідник М.Шимаї вбачає в ній сукупність таких процесів та явищ, як транскордонні потоки товарів, послуг, капіталу, технології та інформації, переміщення людей між країнами, переважання орієнтації на світовий ринок в торгівлі та інвестуванні, територіальну та інституціональну інтеграцію ринків, а також виникнення глобальних проблем, для вирішення яких необхідне всесвітнє співтовариство⁶.

Об'єктивний вимір глобалізації найбільш рельєфний і переконливо виявляє себе в розвитку світової економіки. Сьогодні навряд чи кому потрібні особливі аргументи, щоб довести пріоритетність глобальної економіки на просторі постіндустріального світу. Динамізм розвитку інтеграційних процесів в економічному житті другої половини двадцятого століття воістину вражає. Особливо яскраво цей динамізм виявляє себе в значному випередженні темпів зростання торгівлі і експортної активності розвинених держав в порівнянні з темпами зростання світового валового продукту. В останні роки минулого століття світовий експорт збільшувався в півтора - двічі швидше за сукупний валовий продукт. Потоки товарів і послуг, капіталів і людей, що переливаються з країни в країну, інтенсивний розвиток інформаційних обмінів і комунікаційних технологій, діяльність міжнародних економічних і фінансових інститутів, фронтальна експансія транснаціональних корпорацій утворюють вражаючу картину невідворотній економічній глобалізації, тобто тій її грані, з приводу якої сьогодні навряд чи у кого виникають сумніви в її реальності і безумовному впливі на долі сучасного світу. Не менш очевидним і вражаючим є і феномен політичної глобалізації, що виявляє себе в сукупності кардинальних змін інституціональної сфери сучасних суспільств. Як відомо, в двадцятому столітті країни Заходу вступають у фазу "Зрілого Модерну", однією з відмітних характеристик якого є демократизація основ соціального життя. У цей період істотні зміни зазнають різні інститути національних громадянських суспільств і державних формувань. Дві хвилі демократизація, що завершується до 70-м рокам ХХ ст., створює необхідні передумови для переходу від біполярної структури міжнародних відносин до становлення цілісного світового ладу з виразною домінантою в нім децентралізованих інститутів як органічних компонентів глобальної публічної сфери або універсальних громадянських суспільств. У цей період істотно ускладнюється сфера владдержавної публічності. Широкий розвиток отримують так звані цивільні ініціативи, які беруть на себе відповідальність за багато глобальних проблем і міжрегіональні конфлікти. З'являється шар "нових космополітів", що демонструють радикально нові форми міжособистісних комунікацій, несхильних до акцентованого впливу національних традицій і задаючих ціннісні орієнтації нового способу життя (Інтернет, міжнародний туризм, міжнаціональні творчі корпорації та ін.).

На рубежі ХХ і ХХІ століть відбувається якісне ускладнення політичних технологій і структур політичної організації. Виникаюча світова "архітектура" політичного устрою виразно виявляє свою багатоярусність, але в ній усе більш значимими стають не лише супранациональні компоненти, але і загальносвітові соціальні інститути (ООН, універсальні стандарти прав людини і демократичних основ життєдіяльності).

⁵ Губський Б.В. (1998) Інвестиційні процеси в глобальному середовищі / Б.В.Губський. – К., 126 с.

⁶ Шимаї М. (1991) Глобалізація як источник конкуренции, конфликтов и возможностей / М.Шимаї // Проблеми теорії і практики управління. – № 2. – С. 52 – 58.

Специфічним виміром глобалізації є її соціально-антропологічний контекст. Активізація цього контексту задається усе більш очевидним домінуванням зв'язків глобального масштабу, які приходять на зміну традиційних і, як правило, локальних зв'язків і взаємодій між членами конкретних співтовариств. Оскільки зв'язки глобального масштабу є жорстко предметними, функціональними і безособовими, остільки вони ініціюють відмову від системи традиційних цінностей, що цементують особисто значимі символи віри і соціокультурної ідентичності в локальних співтовариствах. На зміну вищим моральним цінностям приходять інструментальні ефективні програми діяльності і спілкування, схеми і орієнтації поведінкової активності особи, що гарантують їй успіх і ефективний дозвіл виникаючих проблемних ситуацій. Настає епоха постмодерну з органічно властивою їй інтенцією на розпад цінностей і відмову від класичних трансцендентальних ілюзій.

Як правило, коли говорять про глобалізацію, підкреслюючи її соціально позитивний ефект, мають на увазі, передусім, зміни в області виробничих і економічних стосунків (торгівля, фінанси, зростання нових технологій, транспорт, комунікації та ін.). Й. Валлерстайн, як один з найавторитетніших дослідників феномену глобалізації, стверджує, що саме розподіл праці і накопичення капіталу є основною рушійною силою світової економіки на шляху до глобального суспільства. "Ми беремо в якості визначальної характеристики соціальної системи існування усередині неї розподілу праці, так що різні сектори або географічні зони усередині неї залежні від економічного обміну з іншими для безперешкодного і безперервного забезпечення потреб зони". Дуже часто в дослідженнях глобалізації економіка, політика, культура розглядаються як органічно зв'язані сутності, що представляється дуже сильною ідеалізацією.

Основними характерними ознаками глобалізації в сфері економіки є розширення торгівлі та її лібералізація, інтернаціоналізація обороту капіталу та усунення перешкод для його руху, глибокі зміни у фінансовій сфері, що більше ніж інші форми співробітництва відчуває наслідки електронної революції, розгортання діяльності транснаціональних корпорацій (ТНК) та їх зростаюча експансія, переважаюча орієнтація попиту на світовий ринок, утворення міжнародних фінансових інститутів⁷. Найбільш істотними факторами, що сприяють глобалізації економіки, виступають: а) останні досягнення в галузі техніки і технології, що викликали стале зниження виробничих витрат, витрат на перевезення товарів та людей; б) технологічний процес в обробній промисловості, що дозволив розчленувати виробничий процес та поглибити міжнародний поділ праці; в) революція в галузі напівпровідникової, мікросхемної технології та її використання в телекомунікаційній сфері, що здійснили можливість передання практично необмеженого обсягу даних при вкрай низьких витратах. Синтез технології зв'язку, що використовується при передаванні інформації, та комп'ютерної техніки при її опрацюванні створив унікальну інформаційну технологію; г) зростання інтернаціоналізації фінансів; д) досягнення науки управління, які значно розширили можливості фірм у сфері створення оптимальних управлінських структур⁸. Враховуючи всі позитивні наслідки, слід зазначити, що глобалізація не передбачає гомогенізації ні в економічній, ні в інших сферах. Це питання тенденцій, але на цій стадії гомогенізації економічних, політичних, соціальних, культурних відносин було б дуже важко досягти⁹. Деякі наслідки епохи глобалізації, починаючи з середини 70-х років ХХ століття, не виправдовують сподівань її ідеологів. За останні 30 років розрив у рівнях доходів між країнами та групами населення не тільки не скоротився, а навпаки, зріс. Нерівність у заробітній платі та доходах збільшилась майже у всіх країнах. У більшості держав частка прибутку в доході вищою, а заробітної плати – нижчою, ніж на початку 80-х років ХХ століття. Безробіття в промислово розвинутих країнах залишається високим.

Для розвинутих країн глобалізація створила можливості про які не могло йтися раніше. Але глобалізація створила і нові небезпеки для багатьох інших країн. Від глобалізації насамперед виграють багаті люди, фірми та країни, експортери капіталу, технологій, міжнародні та глобальні фірми-лідери. Програють країни з односторонньою, недостатньо розвинутою економікою,

⁷ Луцишин З.О. (2007) Міжнародні валютно-фінансові відносини і реалії української економіки / З.О.Луцишин. – Тернопіль, С. 87.

⁸ Ключко В. (2001) Глобалізація та її вплив на країни з перехідною економікою / В.Ключко // ЕУ. – № 10. – С.51 – 58.

⁹ Коваль І.М. (2003) Глобалізація, загальна безпека і безпека в Україні / І.М.Коваль // Україна в сучасному світі. Конференція випускників програм наукового стажування в США. – К. – С. 150 – 162.

слабкою інфраструктурою, дрібні підприємці, некваліфіковані працівники, немобільні верстви населення. Для значної частини населення глобальні процеси асоціюються з уразливістю до дії незнайомих та непередбачуваних сил, здатних надзвичайно швидко викликати соціальні негаразди. Своєрідною антитезою феномену глобалізації та реакції на її суперечливість виникає і здобуває певного розвитку й інша тенденція – фрагментація світового розвитку, що знаходить втілення в процесах дезінтеграції, ізоляціонізму, автаркії.

На початку XXI століття загальносвітовою тенденцією політичного та соціально-економічного розвитку поруч з глобалізацією стала регіоналізація. У процесах регіоналізації визначають міжнародний, субнаціональний і транскордонний рівні. Відрізняють два види регіоналізму: відкритий та закритий. Відкритий регіоналізм розглядає розвиток та інтеграційну взаємодію регіонів в контексті світового розвитку. Закритий регіоналізм, навпаки, близький за духом до фрагментаційних тенденцій, має за мету захист регіону від негативних наслідків глобалізації.

Особливої уваги сьогодні заслуговують процеси західноєвропейської регіоналізації. Виник термін "Європа регіонів". Суб'єктами цих процесів стали субнаціональні регіони, адміністративні території європейських держав. При оцінці процесів європейської регіоналізації мають місце дві суттєво відмінні точки зору. Регіоналісти-функціоналісти, погляди яких ґрунтуються на неоліберальних принципах, акцентують увагу на гаслі "менше держави, більше ризику". Висувається ідея руху від "держави добробуту" до "спільноти добробуту", що передбачає децентралізацію податкової системи та передачу на місцевий рівень соціальних питань. За думкою представників цього напрямку, регіоналізація повинна привести до виникнення мережі регіонів як прояву нової форми транснаціональної інтеграції, що буде сприяти радикальній демократизації міжнародних відносин¹⁰.

Іншої позиції дотримуються "державники-федералісти", які вважають за необхідне зберегти центральну роль в інтеграційних процесах за нацією-державою. На їх думку, модель територій, що функціонують за принципами самоорганізації, дозволить прискорити подальшу концентрацію багатств у заможних регіонах та приведе до маргіналізації слаборозвинутих, ще більше поглибить диспропорції, що вже мають місце. Тільки загальнодержавна політика може забезпечити урахування інтересів найбільш слабких регіонів¹¹. Досягнуто позитивних змін у діалозі з питань глобалізації, зміцнилося стратегічне партнерство між ООН та бреттон-вудськими установами, у зв'язку з підсумками Азіатської кризи внесено ряд пропозицій щодо поглиблення прозорості, підзвітності та контролю і потреби в регулюванні фінансових потоків і розвитку фінансового співробітництва.

Важливою ініціативою ООН є програма дій, яка прийнята з метою досягнення "глобалізації з людським обличчям" і має цілі, підкріплені конкретними заходами та пропозиціями¹². Не менш вагомими є функції інших міжнародних організацій. Так, у рамках Європейського Союзу Комісія ЄС бере на себе функції інстанції контролю за конкуренцією, що виступає не тільки проти обмеження конкуренції з боку приватних підприємств, а й стежить за державними заходами, здійснюваними країнами – членами організації, на предмет їх відповідності принципам додержання конкуренції.

Глобалізація "зверху" здійснюється під егідою МВФ, Світового банку та СОТ, що здатні ставити перепони стихійним процесам та їх негативним наслідкам. З 1988 року значно розширена програма допомоги Світового банку країнам з перехідною економікою в реформуванні системи освіти. За сприяння МВФ і Світового банку підтримуються інвестиції в ключові галузі України, їх кредити прискорюють темпи приватизації та загальної реструктуризації економіки¹³.

Важливий напрямок боротьби міжнародних органів з негативними наслідками діяльності МНК – це розробка глобального кодексу поведінки для них, створення глобального форуму для

¹⁰ Токовенко О.В. (2001) Система національних пріоритетів України в контексті розвитку сучасного світового політичного процесу /О.В.Токовенко // Матеріали "круглого столу" на тему: "Зовнішні та внутрішні чинники розвитку політичної ситуації в Україні. Україна і світовий політичний процес". – Дніпропетровськ, С. 12 – 14.

¹¹ Там само.

¹² Доклад о развитии человека за 1999 г. Глобализация с человеческим лицом (1999). – Нью-Йорк: ООН, 210 с.

¹³ Мадіссон В.В. (2007) Сучасна українська геополітика / В.В.Мадіссон. – К., Либідь, С.56-59.

спостереження за їх діяльністю подібного вперше організованій наприкінці 1998 р. конференції "Ініціатива за етику в торгівлі"¹⁴. Складний і всеохоплюючий процес нових соціально-економічних дій створює, також, нові політичні особливості міжнародних відносин. Щодо нейтрального статусу України слід зазначити таке. До переваг відноситься, те що нейтралітет формально захищає країну від негативних впливів протиборства зовнішніх сил, за умови, що сторони поважають нейтральний статус країни, дає можливість зосередитися на ефективному вирішенні внутрішніх проблем, дозволяючи при цьому розвивати міжнародне співробітництво виходячи із власних інтересів. Водночас нейтралітет не дає Україні будь-яких вагомих гарантій безпеки. Значна потенційна загроза національному суверенітету виникає у разі наявності агресивно налаштованої країни з непрогнозованою політикою. Також для самостійного забезпечення національної безпеки України потрібні такі її складові, як міцна та чисельна призивна армія, мобілізаційний людський та промисловий потенціал, високий рівень консолідації суспільства, матеріальні та фінансові ресурси, диверсифіковані джерела постачання енергоносіїв.

Процеси формування європейської політики безпеки та функціонування спільної європейської зовнішньої політики сприяють трансформації сприйняття концепту нейтралітету країнами з нейтральним статусом, а також іншими країнами – членами ЄС, які одночасно є членами НАТО. Визнаючи свої геополітичні пріоритети і розбудовуючи зовнішньополітичну стратегію, Україні необхідно враховувати означену трансформацію концепту нейтралітету.

Динаміка глобалізації, що здійснює суттєвий вплив на глобальний простір міжнародних взаємодій вимагає від держав та інших інститутів стратегії, які підпорядковуються новій просторової логіки. Сьогодні геополітика, спрямована на необхідне присвоєння ресурсів усіх видів, розташованих в будь-якій точці світового простору, залучена до проблематики виникнення нової рівної сили, змінює методи контролю простору і формує нові типи просторів, доступні людству у поступі до науково-технічного прогресу. Структурні фактори світової політики (наявність і кількість центрів сили, що визначають глобальні політичні процеси), вплив процесів глобалізації та інформатизації, реалії суспільства ризику, що трансформують геополітичну практику, тим не менш, не змінюють для акторів – лідерів світової спільноти класичного імперативу володіння актуальним на даний період світового розвитку арсеналом геополітичної потужності.

Володіння складним арсеналом міжнародної дії, що передбачає кооптацію класичного геополітичного стилю ведення міжнародних справ з ліберально-демократичним глобалізованим баченням світової системної еволюції є вельми складним завданням, що потребує величезних витрат, зусиль та постійної практичної уваги. При цьому геополітика відіграє роль не просто концептуального підходу до практичної реалізації інтересів, але й прикладного інструментарію. Його варіативність з технічних і технологічних позицій дозволяє дискутувати про нову геополітику. Разом з тим, практика її використання доводить необхідність привнесення більшої гнучкості у міжакторні відносини всередині світової спільноти, що і надалі спонукатиме до ситуативного залучення можливостей альтернативних підходів впливу на розвиток сучасної міжнародної системи.

Список джерел

1. Аналіз сталого розвитку – глобальний і регіональний контексти (2009) // Міжнародна рада з науки; Світовий центр даних «Геоінформатиката сталий розвиток»: Інститут прикладного системного аналізу НАН України та МОН України. – К., С.21-32.
2. Губський Б.В. (1998) Інвестиційні процеси в глобальному середовищі/ Б.В.Губський. – К., 476 с.
3. Доклад о развитии человека за 1999 г. Глобализация с человеческим лицом (1999). – Нью-Йорк: ООН, 210 с.
4. Дністрянський М.С. (2006) Геополітичні доктрини і підходи: критичний аналіз методології. – Львів: ВЦ ЛНУ ім. Ів. Франка, С. 76, 91.

---

¹⁴ Аналіз сталого розвитку – глобальний і регіональний контексти) / Міжнародна рада з науки ; Світовий центр даних «Геоінформатиката сталий розвиток»: Інститут прикладного системного аналізу НАН України та МОН України. – К., С.21-32.

5. Коваль І.М. (2009) Глобалізація, загальна безпека і безпека в Україні / І.М.Коваль // Україна в сучасному світі. Конференція випускників програм наукового стажування в США. – К., С. 150 – 162.
6. Клочко В. (2001) Глобалізація та її вплив на країни з перехідною економікою / В.Клочко // ЕУ. – № 10. – С.51 – 58.
7. Кудряченко А.І. (2007) Геополітика / А.І.Кудряченко, Ф.М.Рудич, В.О.Храмов. – К, Фенікс, С.217.
8. Лукашевич В.М. (2008) Глобалістика / В.М.Лукашевич. – Львів, Новий Світ, 540 с.
9. Луцишин З.О. (2007) Міжнародні валютно-фінансові відносини і реалії української економіки / З.О.Луцишин. – Тернопіль, 470 с.
10. Мадіссон В.В. (2007) Сучасна українська геополітика / В.В.Мадіссон, В.А.Шахов. – К., Либідь, С.56-59.
11. Пирожков С. (2000) Україна в геополітичному вимірі: деякі пріоритети // Україна в сучасному геополітичному просторі. Приложение №5 (10) к журналу «Персонал». – №2(56). – С. 28.
12. Токовенко О.В. (2001) Система національних пріоритетів України в контексті розвитку сучасного світового політичного процесу / О.В.Токовенко // Матеріали "круглого столу" на тему: "Зовнішні та внутрішні чинники розвитку політичної ситуації в Україні. Україна і світовий політичний процес". – Дніпропетровськ, С. 12 – 14.
13. Шимаї М. (1991) Глобалізація як источник конкуренції, конфліктів и можливостей / М.Шимаї // Проблеми теорії и практики управління. – № 2. – С. 52 – 58.

References

1. Analiz staloho rozvytku – hlobalnyi i rehionalnyi konteksty (2009) // Mizhnarodna rada z nauky; Svitovyi tsentr danykh «Heoinformatykata stalyy rozvytok»: Instytut prykladnoho systemnoho analizu NAN Ukrainy ta MON Ukrainy. – K., S.21-32.
2. Hubskeyi B.V. (1998) Investytsiini protsesy v hlobalnomu seredovyschi / B.V.Hubskeyi. – K., 476 s.
3. Doklad o razvytyy cheloveka za 1999 h. Hlobalyzatsiya s chelovecheskym lytsom (1999). – Niu-York: OON, 210 s.
4. Dnistrianskyi M.S. (2006) Heopolitychni doktryny i pidkhody: krytychnyi analiz metodolohii. – Lviv: VTs LNU im. Iv. Franka, S. 76, 91.
5. Koval I.M. (2009) Hlobalizatsiia, zahalna bezpeka i bezpeka v Ukraini / I.M.Koval // Ukraina v suchasnomu sviti. Konferentsiia vypusnykiv proham naukovoho stazhuvannia v SShA. – K., S. 150 – 162.
6. Klochko V. (2001) Hlobalizatsiia ta yii vplyv na krainy z perekhidnoiu ekonomikoiu / V.Klochko // EU. – № 10. – S.51 – 58.
7. Kudriachenko A.I. (2007) Heopolityka / A.I.Kudriachenko, F.M.Rudych, V.O.Khramov. – K, Feniks, S.217.
8. Lukashevych V.M. (2008) Hlobalistyka / V.M.Lukashevych. – Lviv, Novyi Svit, 540 s.
9. Lutsyshyn Z.O. (2007) Mizhnarodni valiutno-finansovi vidnosyny i realii ukrainiskoi ekonomiky / Z.O.Luchyshyn. – Ternopil, 470 s.
10. Madisson V.V. (2007) Suchasna ukrainska heopolityka / V.V.Madisson, V.A.Shakhov. – K., Lybid, S.56-59.
11. Pyrozhkov S. (2000) Ukraina v heopolitychnomu vymiri: deiaki priorytety // Ukraina v sovremennom heopolitycheskom prostranstve. Prylozhenye №5(10) k zhurnalu «Personal». – №2(56). – S. 28.
12. Tokovenko O.V. (2001) Systema natsionalnykh priorytetiv Ukrainy v konteksti rozvytku suchasnoho svitovoho politychnoho protsesu / O.V.Tokovenko // Materialy "kruhloho stolu" na temu: "Zovnishni ta vnutrishni chynnyky rozvytku politychnoi situatsii v Ukraini. Ukraina i svitovyi politychnyi protses". – Dnipropetrovsk, S. 12 – 14.
13. Shymay M. (1991) Hlobalyzatsiya kak ystochnyk konkurentsyy, konfliktov y vozmozhnostei / M.Shymay // Problemy teoryy y praktyky upravleniya. – № 2. – S. 52 – 58.